

سیر گفتمان سلفیگری

بنیادینش امام جهادی - دوره ۱۹۹۰ - ۲۰۰۷ م

مروان شحاده

ترجمه محمد کاظم جعفری

سروش

با همکاری حلقه ترجمه مرآت

تهران ۱۳۹۵

شماره ترتیب انتشار: ۱۷۱۲

شهاده، مروان، Shihadeh, Marvan
 سیر گفتمان سلفیگری / نویسنده مروان شهاده؛ ترجمه محمدکاظم جعفری. تهران:
 صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، انتشارات سروش، ۱۳۹۵.
 ۴۹۸ ص.
 ISBN: 978-964-12-1045-0
 شایک:
 وضعیت فهرست نویسی فیبا:
 عنوان اصلی: تحولات الخطاب السلفی؛ الحركات الجهادیه - حالة دراسه (۲۰۰۷-۱۹۹۰)
 سلفیه - دفاعیه‌ها و ردیه‌ها - عقاید؛
 جعفری، محمدکاظم، ۱۳۴۷ - مترجم؛ صداوسیما جمهوری اسلامی ایران،
 انتشارات سروش.
 BP ۲۰۷/۵ / ۳۰۴۱ ت ۳۰۴۱
 رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۱۶
 شماره کتاب‌شناسی ملی ۴۲۸۶۹۲۳

تیرگیت
 علم

سروش

انتشارات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

تهران، خیابان استاد شهید مطهری، تقاطع خیابان - دکر مفتح، ساختمان سروش

مرکز پخش: ۸-۸۸۳۴۵۰۶۳ / سامانه پیامکی: ۳۰۰۰۵۳۵۶ / www.soroushpublishing.ir

عنوان: سیر گفتمان سلفیگری

نویسنده: مروان شهاده

مترجم: محمدکاظم جعفری

ویراستار: پروانه بیات

صفحه‌آرا: فاطمه صدراوعظین / طراح جلد: فرهنگ خشای

چاپ اول: ۱۳۹۵ / قیمت: ۲۷۰/۰۰۰ ریال

این کتاب در پانصد نسخه در چاپخانه انتشارات سروش لیتوگرافی، چاپ و صحافی شد.

همه حقوق محفوظ است. / شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۲-۱۰۴۵-۰

فهرست

۹	مقدمه
۱۹	■ بخش نخست: تحولات گفتمان اسلامی
۲۱	• فصل یک: گفتمان اسلامی
۲۴	نخست: معرفی گفتمان اسلامی و دسته‌بندی آن
۴۴	دوم: مجادلهٔ دینی و سیاسی در گفتمان اسلامی
۶۱	• فصل دو: پایه‌ها و مفاهیم بنیادین گفتمان سلفی‌گری
۵۷	نخست: سلفی‌گری سنتی
۶۱	دوم: شیخ آل‌بانی و پیروان مکتب آل‌بانی
۶۵	سوم: مفاهیم بنیادین در مکتب آل‌بانی
۷۰	چهارم: روش (ابجد) تغییر نزد مکتب آل‌بانی
۷۲	پنجم: سیاست در گفتمان سلفی‌گری
۷۹	ششم: دلایل اختلاف موجود میان سلفی‌ها

- ۸۰ مفتاح: نقد و ارزیابی سلفیگری علمی
- ۸۹ فصل سه: گفتمان سلفیگری جهادی؛ پیدایش و مفاهیم اساسی آن
- ۹۱ مقدمه
- ۹۴ نخست: پیدایش و شکل‌گیری جنبش‌های سلفی - جهادی معاصر
- ۹۷ دوم: مفاهیم نظری در گفتمان سلفی - جهادی
- ۱۲۰ سوم: مفاهیم عملی گفتمان سلفیگری جهادی

- ۱۵۳ فصل چهار: گفتمان سیاسی جنبش‌های سلفیگری جهادی
- ۱۵۵ نخست: موضع جنبش‌های سلفیگری «جهادی» درباره نظام‌های سیاسی
- ۱۶۱ دوم: راهبردها: سیر از نظر سلفیگری جهادی
- ۱۶۴ سوم: درک در اسلام در اندیشه جنبش‌های سلفیگری
- ۱۸۳ چهارم: به سبب اسلام از نگاه جنبش‌های سلفیگری جهادی معاصر
- ۱۹۱ پنجم: زن در گفتمان سلفیگری جهادی
- ششم: تغییر و تحول اجتماعی در گفتمان سیاسی سلفیگری از سوی سازمان
- ۱۹۵ القاعده و شاخه‌های آن
- ۲۰۴ مفتاح: اشتباهات جنبش‌های سلفیگری، معاصر در دوران معاصر (نقد و تاریخچه)

■ بخش دوم: تحولات گفتمان سلفیگری جهادی در ساختار روابط

- ۲۱۵ بین المللی
- ۲۱۹ فصل پنج: روابط بین المللی و دسته‌بندی سرزمین‌ها
- ۲۲۱ نخست: روابط بین المللی میان اسلام و تمدن معاصر
- ۲۳۰ دوم: رابطه دیگران با مسلمانان؛ الزامات کنترل و نفوذ
- ۲۳۹ فصل شش: سازمان‌های بین المللی و گفتمان سلفیگری جهادی
- ۲۴۱ نخست: دارالاسلام و دارالحرب از نگاه جنبش‌های سلفیگری جهادی معاصر
- ۲۶۳ دوم: سازمان‌های بین المللی از منظر جنبش‌های سلفیگری جهادی

• فصل هفت: تأثیر تحولات گفتمان سلفیگری معاصر بر ساختار نظام

- ۲۶۹ بین‌الملل (تحول در جنبش‌های اسلامی معاصر)
- ۲۷۱ پیدایش و شکل‌گیری
- ۲۷۴ مرحله نخست: تغییر در ساختار روابط بین‌الملل: نظام دوقطبی
- ۲۹۳ - حله دوم: فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و شکل‌گیری نظم نوین جهانی
- مرحله سوم: تغییر و تحولات سلفیگری جهادی و دیدگاه آن در سایه نظام نوین بین‌الملل
- ۲۹۷ مرحله - دوم: از این رویارویی در سایه راهبرد «جنگ علیه تروریسم»
- ۳۱۱

• فصل هشت: جنبش‌های سلفیگری جهادی و گستره انتشار و نفوذ

- ۳۲۹ آن در جهان
- ۳۳۱ یکم: گسترش و آینده جنبش‌های سلفیگری جهادی معاصر
- ۳۳۷ دوم: سازمان القاعده و گسترش و رد آن در جهان

- ۴۱۱ پایان:
- ۴۱۳ نخست: نتایج
- ۴۱۸ دوم: توصیه‌ها

• پیوست‌ها:

- ۴۲۵ پیوست نخست: برجسته‌ترین نظریه‌پردازان و علمای جریان سلفیگری جهادی
- ۴۴۱ پیوست دوم: ویژگی‌های کلی «راهبرد جنگ علیه تروریسم»
- ۴۴۷ پیوست سوم: زمان‌بندی مهم‌ترین عملیات‌های سلفیگری جهادی در جهان

• منابع:

- ۴۵۳ نمایه
- ۴۷۷

حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، اگرچه یکی از شدیدترین و خشونت‌بارترین حملاتی شده است، که تاکنون جهان مدرن به‌طور عام و ایالات متحده آمریکا به‌طور خاص با آن روبرو شده است، نقطه اوجی برای نظریه پردازی‌هایی است که در آن آمریکا «دارالکفر» و «دارالاسلام» به شمار آمده، و جهان عرصه خشونت و کشتار برای جنبش‌هایی شمرده شده است که نام «جنبش سلفی - جهادی» روی خود گذاشته‌اند.

شاید بتوان «سازمان القاعده» را محضرت طبیعی جنبش‌های سلفی - جهادی دانست، جنبش‌هایی که موجب پدید آمدن نگاه‌های بک‌ریه شدند که جهان را به دو خیمه یا اردوگاه تقسیم می‌کند. این دسته‌بندی‌ها با نگاه‌های پاک‌دینانه مبتنی بر قرآن و سنت، و نیز میراث فقهی اسلام دربارهٔ مردم جهاد صورت می‌گیرد. این جنبش‌ها همچنین از نقش نمادین مسئله شهادت استفاده می‌کنند که در سایه شرایط و اوضاع و احوال جهانی، منطقه‌ای و محلی، توسعه یافته است. جنبش‌های یادشده همچنین، اقدام به صورت‌بندی دوباره جهان بر مبنای مفاهیم «دارالکفر» و «دارالاسلام» کرده‌اند. این دسته‌بندی خود یکی از ابواب جهاد در

۱. پاک‌دین / پاک‌دینانه، برگردان واژه عربی الطهوری در متن کتاب و خود برگرفته از نام جنبش پیوریتان‌ها (Puritans) در تاریخ مسیحیت است که از مشخصات اصلی آن تأکید بر اهمیت التزام به پرستش و تعالیم دینی و ضرورت پالایش دین بوده است. این فرقه یکی از فرق مذهب پروتستان شمرده می‌شود - م.

اسلام است که سید قطب نقشی اساسی در پایه‌گذاری آن داشته است. او این کار را از راه توصیف جهان معاصر به «دوران جاهلیت» به دلیل نبود حاکمیت «الله» انجام داده است؛ امری که اجازه تغییر اوضاع و گسترش مفهوم جهاد را به عنوان تنها ایدئولوژی برای بازگرداندن «خلافت» داد. سپس مفهوم جهاد توسعه یافت و به جنگ با دشمن داخلی رسید و در مرحله بعد، دایره آن باز هم بزرگ‌تر شد تا دشمنان دوردست را نیز شامل شود.

نقطه اوج این دیدگاه فکری، حملات بزرگ ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به نیویورک و واشنگتن بود که با اسخ بسیار شدید آمریکا روبه‌رو شد. نو محافظه‌کاران دولت آمریکا مترصد «این فرصت» بودند تا راهبرد جدیدی بر پایه اصل «نبردهای پیش‌دستانه» بنا نهند که «چارچوب راهبرد گسترده‌تری با نام «جنگ علیه تروریسم» قرار می‌گرفت. با ویرانه‌داری گسترده این جنگ‌ها، که از طریق آن آمریکا توانست ائتلاف گسترده بین‌المللی را گرد هم آورد، از بین بردن گروه‌های سلفی - جهادی به شکست انجامید. گروه‌های سلفی نیز به توسعه راهبردها و تدابیر جنگی خود، به‌ویژه پس از آنکه آمریکا دو کشور افغانستان و عراق را به ترتیب در پایان ۲۰۰۱ و آغاز ۲۰۰۳ اشغال کرد، پرداختند. این در جنگ، هم‌زمان مزرعه حاصلخیزی برای رشد و نمو جنبش‌های سلفی - جهادی در جهان شد. و این گروه‌ها را به مخاطره‌ای برای امنیت، ثبات و صلح جهانی تبدیل کرد.

یکم: چارچوب فکری و سیاسی سلفیگری جهادی

شکل‌گیری جنبش‌های اسلامی مسالمت‌جو یا مسلح در دوران معاصر در هر دو جهان عربی و اسلامی، در نتیجه دست‌به‌دست هم دادن عوامل متعدد و گوناگون و در عین حال پیچیده در داخل و خارج بود که با یکدیگر هم‌پوشانی داشت. در بعد خارجی، جنگ جهانی اول و نتایجی که به بار آورد، موجب شد کشورهای

عربی و اسلامی بیشتری زیر سیطره مستقیم استعمارگران غربی قرار گیرند. این امر سبب ورود مجموعه‌ای از مفاهیم و ارزش‌های غربی به جوامع اسلامی شد که با ارزش‌های اسلامی در تقابل قرار داشت. فرایند استعمار در جهان عرب در ایجاد بحران ارزشی در درون جوامع عربی و اسلامی، در دوران پس از فرقه‌باشی دولت خلافت اسلامی در امپراتوری عثمانی در ۱۹۲۴م، سهیم بود. همین امر انگیزه اساسی بسیاری از شخصیت‌ها و نخبگان مسلمان برای تأسیس جنبش‌های اسلامی تجدیدی و جهادی شد. تأثیرات و عوامل خارجی و داخلی در کنار یکدیگر، در خدمت جهت‌گیری‌های دولت «پس از استعمار» قرار گرفت و همین امر بر پایه حس‌های سیاسی جدید در جهان عرب بر مبنای اصول ملی و سرزمینی منجر شد و نایزوم دولت فراگیر اسلامی را گرفت.

روند سیاسی و اجتماعی پس از جنگ جهانی دوم در جهان عرب و اسلام از یک سو، و در غرب از سوی دیگر، به ارزش گروه‌های جدیدی انجامید که به دنبال محکم کردن چفت‌و بست‌های ذات سیاسی و اجتماعی در هر دو سرزمین بودند. در این راستا، در جهان اسلام شاید پیدایش ایدئولوژی‌های «سلفی-جهادی» به مثابه الگوی آرمانی جدید، نخستین که خود را جایگزین الگوی ملی‌گرایی (ناسیونالیسم)، که پس از دوران استعمار به مدت گسترش یافته بود، مطرح کرد. در غرب نیز ایالات متحده آمریکا به صورت «امپراتور جهانی» فعال و مهمی پدیدار شد که به همراه دولت‌های اروپای غربی، فسیل سرمایه‌داری را در برابر قطب جامعه‌گرایی (سوسیالیسم) به رهبری اتحاد جماهیر شوروی و کشورهای اروپای شرقی تشکیل داد.

فرایند جذب و یارگیری در هر دو اردوگاه شرق و غرب به برپایی نظام بین‌المللی دوقطبی‌ای انجامید. در همین میان، پدیده جدید سلفی‌گرایی جهادی به عنوان یکی از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی دولت‌های ملی‌گرای عرب درمی‌آید و برای

سرنگونی آن تلاش می‌کنند. این پدیده با شکست ایدئولوژی ملی‌گرایی عربی به دنبال جنگ ۱۹۶۷ اعراب و اسرائیل، شاهد گسترش زیاد و رشد فراوان شد. در مصر، شاهد نقطه‌های آغازین تشکیل ایدئولوژی سلفی - جهادی در درون گرایش تندرو (رادیکال) «جماعت اخوان المسلمین» به دست سید قطب در پی انقلاب ژوئیه ۱۹۵۲ هستیم. اما با آغاز دهه هفتاد سده بیستم، سلفیگری جهادی از راه آنچه به سازمان «جماعت مسلمین» شناخته می‌شد، شکل و شمایلی مشخص یافت. سازمان یادشده را، که به سازمان «فنی - مهندسی نظامی» معروف بود، دکتر صالح سربه در ۱۹۷۳ تأسیس کرد. سازمان با توجه به گروه‌های جهادی پرشماری سربرآوردند، که مهم‌ترین آن‌ها «گروه جهاد» و «جماعت اسلامی» در مصر بودند. این گروه‌ها وارد درگیری‌های مسلحانه و خونین با دولت، سرشدند و این امر طی دهه نودم به اوج خود رسید.

در همین دوره، شاهد اوج‌گیری جریان‌های اسلامی رادیکال در نقاط مختلف دنیای عرب و جهان اسلام هستیم که نمونه آن، گروه اسلامی مسلح در کشور الجزایر پس از ۱۹۹۲ و همچنین، جنبش جیش‌مقدس در روسیه است. در این دوره، افغانستان نیز صحنه درگیری نیروهای بین‌المللی با یکدیگر، البته به صورت باواسطه است. ایالات متحده آمریکا و هم‌پیمانانش در غرب و در جهان عربی و اسلامی، از جهاد اسلامی علیه نیروهای شوروی و نظام کمونیست حاکم در افغانستان، که با حمایت و مداخله مستقیم اتحاد جماهیر شوروی (سابق) در آن آمده بود، حمایت کردند. پس از خروج شوروی از افغانستان در ۱۹۸۹، گروهی از افغان مسلح بر سر دستیابی به قدرت سیاسی و مراکز تصمیم‌گیری و برقراری دولت خلافت با هم درگیر شدند. ره‌آورد این درگیری‌ها ظهور «جنبش طالبان» بود. پس جنبش در ۱۹۹۴، سیطره خود را بر بیشتر نقاط این کشور گسترش داد.

می‌توان گفت شکست سیاست‌های توسعه و نوسازی، خشونت و استبدادی که همراه دولت ملی عربی و اسلامی بود، و همچنین ناتوانی نظام‌های سیاسی جهان

عرب از ایستادگی در برابر پروژه صهیونیسم در فلسطین و شکست سخت در جنگ ژانویه ۱۹۶۷، عواملی بوده است که راه را برای رشد جنبش های اسلامی به طور عام، و گروه های سلفی-جهادی به طور خاص باز کرد. این حرکت ها و جنبش ها با ورود به میدان عمل، طعم شکست را به نظام های سیاسی عربی و اسلامی و ایدئولوژی های ناسیونالیستی و چپ و ... متعلق به آن چشانندند. علت این شکست را باید در دوری این نظام ها از اسلام، نداشتن استقلال، و تکیه بر سیاست هایی جهت وجود کرد که ویژگی آن ها وابستگی به غرب بوده است.^۱

دوم: هدف از این پژوهش

در سایه این آشفتگی فکری و سیاسی، به ویژه ما اعراب و مسلمانان، به شدت نیازمند بازنگری در خود می بینیم. این بازنگری را با به دوش بکشند. در این راه باید به مجموعه تحولات و پیشرفت هایی که در علوم انسانی به وجود آمده است، توجه کنیم. این گونه است که از دست مرایند تحریکات و تکه تکه شدن میراث و سنت اسلامی، و مدرنیته رهایی می یابیم و به سوی نظامی فکری خواهیم رفت که پاسخ گوی چالش هایی درباره جوامع عربی اسلام باشد.

۱. درباره شکست طرح های توسعه و مدرن سازی در جهان عرب و اسلام نک: فضل الرحمن، "السلام و ضرورة التحديث: نحو أحداث تغيير في التقاليد الثقافية"، ترجمة ابراهيم العريس (بيروت: دار الفکر، ۱۹۹۰). می توان گفت که جریان علم گرا، یکی از فعال ترین جریان های موجود در سطح جهان در زمینه علم و روش توسعه و نوسازی در جهان سوم است. این جریان کل فرایند یاد شده را، فرایند غربی سازی شمرده است که جز وابستگی و تعمیق عقب ماندگی و افزایش سیطره غرب نتیجه دیگری نداشته است و ندارد. کتاب معذب الارض نوشته فرانتس فانون (ترجمه شده به فارسی با نام دوزخیان روی زمین) در واقع، کتاب مقدس این جریان شمرده می شود. از مهم ترین نظریه پردازان این جریان ادوارد سعید، هومی بابا، گایاتری سپیغال (نیز: شاید منظور نویسنده، روشن فکر معروف هندی، خانم گایاتری چاکراوورتی اسپیواک است) هستند. این فکر را در مصر متفکرانی چون انور عبدالملک و عادل حسین نمایندگی می کنند. در این زمینه همچنین نمی توان از دو کتاب الاستشراف والثقافة الامبريالية (ترجمه شده به فارسی با نام های شرق شناسی و امپریالیسم) نوشته ادوارد سعید، متفکر فلسطینی، چشم پوشی کرد.

از همین دیدگاه میهن‌خواهانه و دین‌مدارانه است که اهمیت بررسی پدیده سلفیگری جهادی به‌طور عام و سازمان‌القاعده به‌طور خاص، به عنوان «مورد مطالعاتی» از جنبه‌های گوناگون علمی و عملی روشن می‌شود.

□ از نظر علمی: گفتمان سلفی - جهادی، فکر سیاسی جدیدی را مطرح کرده که با گفتمان سلفی - سنتی متفاوت است. گفتمان جدید - به‌باور طرفدارانش - کرشیده است کاستی‌ها و معایبی را که سلفیگری سنتی با آن همراه بوده است، برطرف کند. این گفتمان، کار گروهی، جنبشی، سیاسی و جهادی را سرانجام خود قرار داده، درحالی‌که نگاه سنتی سلفیگری نه‌تنها به چنین امری بر توجه بوده، بلکه دهه‌های متمادی با آن مبارزه کرده است. براین‌اساس، پژوهش‌ها و مطالعات مهم‌ترین سازمان‌های اسلامی وابسته به سلفیگری در دوران معاصر، بر دازد؛ سازمان‌هایی که تأثیرگذاری عملی داشته و بر روند رویدادها و تحولات مؤثر واقع شده‌اند.

□ از نظر عملی: انگیزه پژوهشگر در این به این موضوع را باید در ماهیت پدیده جهادیگری جست‌وجو کرد که امروزه نیز مورد توجه پژوهشگران و متخصصان و تصمیم‌سازان قرار گرفته است. به این امر باید اصلت و به‌روز بودن این موضوع و تجربه نگارنده در کنار برخی از این روندها و نیز شناخت شخصی او از تعدادی از چهره‌های مؤثر در جریان جنبش سلفی، افزود. افزون‌براین، جنبش‌های سلفی - جهادی به بازیگری مهم در حوزه‌های مختلف تبدیل شده‌اند و رویداد تاریخی بزرگی به شمار می‌آیند که بر بسیاری از حوزه‌های روابط بین‌انسانی در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی تأثیرات عمیق گذاشته‌اند. این تأثیرگذاری با رد کردن فرایندهای دموکراتیک، نپذیرفتن مشارکت سیاسی، مخالفت در به قدرت رسیدن از راه‌های مسالمت‌آمیز، و همچنین رضایت ندادن به هیچ جانشینی برای گزینه جهاد و مبارزه اتفاق افتاده است.

پژوهشگر در تحقیق پیش رو کوشیده است به تحلیل علل، اسباب و عوامل مؤثر منطقه‌ای و جهانی در زمینه دگرگون شدن گفتمان سَلَفی-جهادی در دو سطح فکری و سیاسی بپردازد و نیز شاخص‌های این تغییر در گفتمان سَلَفی را، که سازمان القاعده ایجاد کرده است، مشخص کند. این پژوهش همچنین، به دنبال تحلیل مهم‌ترین نشانه‌ها و مبانی گفتمان جنبش‌های سَلَفی-جهادی معاصر است. تلاش پژوهشگر بر این امر استوار است که برخی پیشنهاد‌های علمی و عینی برای رسیدن به حالتی از امنیت، صلح و ثبات در سطوح محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی را ارائه کند.

سوم: مکان و زمان انجام آن تحقیق

پژوهش حاضر در دو حوزة مکانی و زمانی مشخص انجام شده است. از نظر مکانی، به بررسی موضوع در نواحی جهان پرداخته شده، که سازمان جهانی القاعده و شاخه‌هایش در آن گسترش پیدا کرده است. شاخه‌هایی که از نظر اندیشه‌ها و فعالیت‌های مربوطه، در بعد زمانی و مکانی، به‌ویژه پس از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، در جهان بسط یافته است. از نظر زمانی نیز این پژوهش محدود به دو دوره است: دوره نخست، دوره معیار یعنی از آغاز ۱۹۷۹ تا سال ۱۳۸۹ ق.م و دوره دوم، که دوره اصلی پژوهش و مربوط به سال‌های ۱۹۹۰ تا پایان ۱۳۸۷ ق.م است.

علت در نظر گرفتن دوره ده‌ساله ۱۹۷۹ تا ۱۳۸۹ به عنوان دوره معیار برای این پژوهش، آن است که این دوره شاهد ظهور پر قدرت مفهوم اسلام سیاسی و برپایی انقلاب ایران و تشکیل حکومت اسلامی در این کشور در ۱۹۷۹ بوده است. حمله شوروی به افغانستان و هم‌زمان آغاز مقاومت گروه‌های مسلمان و مسلح افغانی در برابر این اشغالگری و پیدایش جنبش‌های مقاومت اسلامی با گرایش‌های گوناگون نیز در همین سال اتفاق افتاد. درگیری‌های مسلحانه و

خسونت‌باری در همین سال میان گروه اخوان المسلمین سوریه به رهبری مروان حدید در شهر حماه با نظام حاکم بر این کشور روی داد. همچنین در همین دوره، سازمان جهاد اسلامی مصر به ترور محمد انور سادات، رئیس‌جمهوری وقت این کشور در ۱۹۸۱، و تلاش نافرجام برای کودتا دست زد، رویدادی که آغاز مرحله‌ای از درگیری و تقابل مسلحانه میان گروه‌های مسلح با نظام حاکم بر مصر است. این گروه‌ها نظام‌های سیاسی حاکم بر جهان عرب و اسلام را به دلیل اجرا ندادن شریعت اسلامی، نظام‌هایی مرتد می‌نامیدند.

سازمان نظامی بین‌الملل در این دوره «نظامی دوقطبی» بود: پیمان غربی به رهبری ایالات متحده آمریکا، و پیمان شرقی به رهبری اتحاد جماهیر شوروی (سابق). در سایه همین نظام بود که گروه‌های اسلامی در این دوره، از پشتیبانی و تأیید اردوگاه غربی برخوردار شدند و آزادی عمل یافتند تا در برابر اردوگاه شرق بایستند و جلوی «توسعه کمونیسم» را بگیرند. در این دوره، شاهد پیدایش اصطلاح «کمربند محمدی» هستیم، یعنی گره‌ها و نواحی که با نیروهای شوروی در افغانستان می‌جنگیدند. این گروه‌ها از طریق پی‌گیری‌هایی از جهان عرب و اسلام با ایالات متحده آمریکا ارتباط دوستی بسیار محکمی داشتند.

این پژوهش همچنین دوره‌ی میان سال‌های ۱۹۰۸ - ۱۹۶۰ را به عنوان دوره‌ی زمانی تحقیق برگزیده است. در این دوره، ما شاهد تغییر و تحولات ریشه‌ای و پر شمار در چگونگی و الگوی روابط جاری بین‌الملل و ماهیت نظام بین‌الملل هستیم. در همین دوره، در پی فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، جنبش‌های سلفی - جهادی ظهور و بروز تازه و تأثیرات برجسته‌ای می‌یابند، نظام بین‌الملل به روبروی ایالات متحده آمریکا «تک قطبی» می‌شود، و همه حرکت‌ها و جنبش‌های متعلق به اسلام سیاسی دچار تحولی مهم و ریشه‌ای در گفتمان سیاسی خود می‌شوند. این تحول به‌طور خاص در گفتمان گروه‌های سلفی - جهادی نیز رخ می‌دهد، به گونه‌ای که

جنبش سَلَفی - جهادی به عنوان بازیگری مؤثر در حوزه روابط بین الملل درمی آید و افرادی که تا دیروز «دوستان» ایالات متحده آمریکا بودند، امروز به «دشمنان» این کشور تبدیل می شوند.

چهارم: اهداف و پرسش های تحقیق

هدف این تحقیق، معرفی جنبش های سَلَفی - جهادی جدید و هرچه روشن تر کردن زوایای افکار و عقاید بنیادین گفتمان آن هاست. نیز می کوشد میزان بسط و گسترش این گروه ها را نفوذشان در دو جهان عربی و اسلامی را از راه مطالعه و ارزیابی روند تحولات جهان سَلَفی بررسی کند؛ گفتمانی که «سازمان القاعده» با تلاش دست به تغییر آن را در دو بُعد دینی و سیاسی، و دو سطح نظری و عملی زده است. بررسی تأثیرات این تغییر در اختار روابط بین الملل از دیگر محورهای مورد توجه این تحقیق خواهد بود. این تحقیق همچنین می کوشد به پرسش های دیگری نیز پاسخ دهد که شاید به فهم عمیق تر ایده جنبش های جهادی، گفتمان آن ها و تأثیری که در صحنه بین المللی دارند، کمک کند. از این پرسش ها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

□ الف) آیا این جنبش رو به تزاید، که جهاد را در کانون دینیت و راهبردهای خود قرار می دهد، جایگزین حرکت ها و جنبش های اسلام سیاسی شده است که تاکنون تغییر مسالمت آمیز و تدریجی را باور داشته اند؟ عناصر قدرت گفتمان سَلَفی - جهادی کدام است و نقاط ضعف آن چیست؟ مسئله فلسطین تا چه اندازه ستاره اصلی مورد توجه این گفتمان و نیز عامل جذب در این گفتمان شمرده می شود؟ نگاه نظام های حاکم بر کشورهای عربی و اسلامی، به این جنبش ها چگونه است و چه موضعی در برابر آن دارند؟ راهبردهایی که در سطح بین المللی، منطقه ای، محلی یا ملی در تعامل با این گروه ها به کار می رود، کدام است؟

□ ب) احتمال موفقیت پیروان و طرف‌داران تفکر سلفی‌گری در مقابله با «پروژه امریکا»، که توسعه‌طلبی، چیرگی و سیطره بر جهان را دنبال می‌کند، تا چه اندازه است؟ آیا باید گفت این جنبش‌ها در تحقق اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت خود، به‌ویژه برقراری حکومت اسلامی، «خلافت»، و چشاندن طعم شکست به ایالات متحده امریکا و اسرائیل، ناکام مانده‌اند؟

کتاب حاضر، برای پاسخ‌گویی به این سؤالات، به دو بخش با هشت فصل، همسیم شده است. در بخش نخست، تحولات گفتمان و مبانی و مفاهیم بنیادین آن، چگونگی شکل‌گیری این گفتمان، و نیز ماهیت گفتمان سیاسی مربوط به سلفی‌گری، مباحث بررسی می‌شود. بخش دوم نیز به بررسی تأثیرات ناشی از تحولات اخیر شده در گفتمان سلفی-جهادی بر ساختار روابط بین‌الملل، دیدگاه این گفتمان سلفی دربار سازمان‌های بین‌المللی، و نیز میزان تأثیر گفتمان سلفی‌گری معاصر بر ساختار روابط بین‌الملل و بسط آن در جهان می‌پردازد. در پایان کتاب نیز نتایج و چکیده دستاوردهای این پژوهش ارائه خواهد شد.